

УДК 165.742(450)"187/192"(043)

Сабадаш Юлія Сергіївна,
доктор культурології, професор
Маріупольського державного університету

ІДЕЇ ГУМАНІЗМУ В ІТАЛІЙСЬКІЙ КУЛЬТУРІ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ ХІХ СТ.

У статті розглядаються гуманістичні ідеї в культурі Італії в останній третині ХІХ ст., представлені веризмом. Доводиться, що в зазначений період веризм виступає як гуманізм життєвої правди.

Ключові слова: веризм, гуманізм, натуралізм, мистецтво веризму, реалізм.

This article is dedicated the humanistic ideas in the Italian culture in the last third of XIX century that were represented with verismo were discussed. It was concluded that in that period verismo appeared as truth to nature humanism.

Keywords: verism, humanism, naturalism, realism, art of verism.

Завершення складного процесу возз'єднання Італії в 70-х роках ХІХ століття збіглося з появою нових ідей. Оскільки національно-визвольний, демократичний рух Рисорджименто залишився незавершеним, а значні прошарки суспільства були охоплені глибоким розчаруванням, з'явилося наполегливе бажання побачити свою країну такою, якою вона є насправді – без романтичної ідеалізації. Знаменитий критик Франческо де Санктіс, учасник революції 1848 року і руху Рисорджименто, говорив, що все ідеальне треба замінити реальним. І дійсно, в останній третині ХІХ ст. пануючою течією в італійській філософії став позитивізм, а напрямком в культурі Італії і водночас формою вираження гуманістичних поглядів – веризм.

Головним теоретиком веризму в Італії був критик Луїджі Капуана (1839–1915), а найвидатнішим письменником – Джованні Верга (1840–1922).

Веристський рух ("vero" – щирий, правдивий) зародився в Мілані, який у цей час відіграв роль "моральної столиці" Італії. Для його культурного життя були характерні широкі інтернаціональні зв'язки, особливо тісні з Францією. В Мілані швидше, ніж в інших італійських містах, проявилися ознаки кризи, яку переживало все італійське суспільство і його культура в 1860–1870 роки. Раніше тут виникли і пошуки нових шляхів у мистецтві та літературі.

Веристський гурток, який виник в Мілані близько 1878 року (Ф. Камероні, Л. Капуана, Дж. Верга, К. Аррігі, К. Доссі, Л. Стеккетті та ін.), став центром боротьби за нове реалістичне мистецтво. Серед веристів майже одразу намітилося дві течії: радикальна ліва на чолі з Ф. Камероні, яка розглядала літературу як засіб суспільної боротьби, і поміркована на чолі з Л. Капуаною та Дж. Вергою, що відхиляла безпосереднє втручання митців у будь-яку політичну діяльність і у життя взагалі.

Теоретичні постулати веризму Капуана сформулював у збірках статей "Нариси сучасної літератури" (1880–1882) та "В ім'я мистецтва" (1885). Передмова до останнього збірника є маніфестом італійського веризму. Статті Капуани містили заклик будувати літературу на реальних "людських фактах", давати безпристрасне, "наукове" зображення життя, засноване на аналізі, "науковому міркуванні". Важливою ознакою тогочасного мистецтва італійські веристи вважали регіоналізм, розуміючи цей принцип як пильну увагу до життя окремих провінцій і сіл, замкнутих людських колективів і соціальних груп, що становлять немовби цілісний організм, який існує, функціонує і розвивається по-своєму.

У процесі оновлення гуманістичних, культурологічних та естетичних уявлень італійців цього періоду важливе значення мала національна літературна критика і філософська думка. Тут головна роль належить Ф. Де Санктісу (1817–1883), в чийх "Критичних нарисах" (1869), "Історії італійської літератури" (1870), "Нових критичних нарисах" (1872) розроблені поняття мистецтва, культури і літератури, докорінно відмінні від романтичних уявлень. Наполягаючи на необхідності історичного

підходу до розвитку літератури і подаючи в "Історії італійської літератури" блискучий приклад такого історичного аналізу, Де Санктіс висуває водночас принципово нове і плідне положення: зміст і форма мистецтва знаходяться у нерозривній діалектичній єдності.

Філософ А.-К Де Меіс, філософські та естетичні уявлення якого тісно пов'язані з позитивізмом, підпорядковує закони мистецтва діючим у природі законам біології. Погляди цього філософа вплинули на засновника теорії "веризму", критика і письменника Л. Капуану.

Веристи звертаються до живої сучасності: вони спираються на реалістичні тенденції попереднього періоду розвитку національної літератури, але в той же час освоюють світоглядні принципи позитивізму і теорію та практику французької натуралістичної школи.

Веризм створювався і як продовження традицій Мандзоні та письменників його школи, які вперше спробували висвітлити в літературі фактичний стан народу. Велике значення для веристів мало засвоєння досвіду французьких письменників і критиків: Флобера, Бальзака, Тена, братів Гонкурів і особливо Золя.

Веризм виник на підґрунті позитивізму, який, як відомо, став основою для становлення й утвердження натуралізму в мистецтві й культурі XIX–XX ст. Ідеї І. Тена справили безпосередній вплив на розвиток натуралізму в багатьох країнах Європи, в тому числі й Італії. Італійські письменники засвоїли основні положення натуралістичної теорії – ідею детермінізму і поняття середовища, застосувавши їх до італійської дійсності. Зі сформульованих І. Теном трьох чинників, що обумовлюють поведінку людини, – "спадковість", "середовище" і "момент" – особливого значення веристи надавали середовищу, включаючи в це поняття усе, що оточує людину і впливає на неї, у тому числі і природу. Як зауважує Л. Левчук: "Однією з важливих ідей естетики І. Тена є ідея про "головний характер", тобто пануючий тип людини, який складається в конкретному суспільстві й відтворюється мистецтвом. "Головний характер" визначається тими ж трьома факторами: спадковістю, середовищем і моментом. Цими факторами І. Тен визначає і творчий розвиток митця. ...Творчий процес зумовлений здатністю митця зануритися в расові глибини створюваного характеру, а потім обґрунтувати його моральну значущість" [1, 12–13]. Внутрішні причини – особливості психіки, "життя душі" – тлумачилися веристами як певна функція організму й одночасно ставилися в залежність від умов, у яких діяв індивід. Вади тієї або іншої людини пояснювалися не її зіпсованістю, а неблагополуччям середовища – впливом суспільства. Так письменники намагалися розкрити суспільні причини соціального зла.

Головним для веристів було об'єктивне вивчення дійсності. "Простий людський факт, – стверджував Верга, – ...завжди буде мати силу звершеного в дійсності, силу щирих сліз, хвилювань і вражень, що пройшли через живу плоть" [2, 117]. Такий "людський документ" не тільки вирізняється лаконізмом, але й має історичну достовірність. У творі мистецтва не повинно залишатися місця для фактичного вимислу, героїчного перебільшення. Це і є об'єктивне, "наукове" вивчення дійсності.

Принцип об'єктивності у веристів не зводиться до простої фотографії. Подібно Флоберові, вони виділяли "фактичну правду" як перший щабель творчого процесу, вважаючи, що просте побутування не може створити художній твір. На відміну від французьких натуралістів, веристи у творчому процесі відводили важливе місце уяві, яка, на думку Верги і Капуани, покликана оживити факти дійсності і створити художні образи. Отже, "вимисел, уява залишаються, як і колись, – акцентував Капуана, – істотними елементами твору мистецтва, але використовуються дещо інакше" [2, 118]. Саме в цьому веристи вбачали відмінність праці письменника від праці вченого: наука безпристрасно досліджує й фіксує, мистецтво охудожнює правду, фокусуючи увагу на важливих виховних моментах.

Мистецтво не копіює дійсність, бо реальне життя, вважали веристи, ще не є вся правда. Вчений розкриває правду в процесі дослідження, письменник створює естетичну правду за допомогою уяви, вивчення і добору матеріалу. Отже, художня правда вище реальної.

Іншим важливим принципом веристської концепції художньої творчості став принцип "науковості", що полягає в збиранні і вивченні "людських документів", у граничній конкретності розповіді. Виходячи з цього принципу, Верга, Капуана й інші письменники зображували не італійського селянина взагалі, а жителя певної області, міста, села. У цьому полягав регіоналізм італійських письменників, а в ньому – пафос вивчення реальної Італії. Тільки досліджуючи місцеві умови, традиції і потреби окремих провінцій, можна було розв'язувати проблеми, які хвилювали все італійське суспільство.

Одним з перших пропагандистів Е. Золя в Італії був міланський критик Феліче Камероні. Справжнє ж знайомство італійців з творчим доробком Золя відбулося після виходу в світ роману "Пастка" (1877). З цього часу починається систематичне листування Камероні з видатним французьким романістом, в їхніх листах знайшло відбиток широке коло проблем, пов'язаних з натуралізмом, творчістю самого Золя і його учнів. Золя дружньо ставився до італійських однодумців – він називав Вергу і Капуану своїми "дорогими побратимами по перу". Веристи приймали постулати Золя стосов-

но свободи мистецтва: як відомо, Золя у своїх статтях наполягає на незалежності митця від політичних чи соціальних проблем і аспектів життя, на свободі мистецтва, проголошує помилковими "метафізичний" і "психологічний" погляди на людину, котрі, як він вважає, є ознакою реалістичного мистецтва. Як зауважує Л. Левчук, натуралізм часів Золя "проголошує предметом мистецтва процес спостереження над "усією людиною", про яку слід сказати "всю правду" [1, 13].

З перших же кроків веристам довелося вести боротьбу з прихильниками традиційних романтичних поглядів на мистецтво аналогічно як і натуралістам у Франції. О. Оніщенко у своїй роботі "Художня творчість у контексті гуманітарного знання" докладно розглядає проблему протистояння романтиків та натуралістів, в якій, спираючись на працю Е. Золя "Натуралізм", наголошує, що "письменник запропонував свою модель генези натуралізму, яка принципово відрізняється від традиційного естетичного аналізу цього напрямку" [3, 146].

В енциклопедичному словнику "Естетика" підкреслюється, що в межах натуралізму "існували різні тенденції, які об'єднувало вороже ставлення до романтизму і класицизму" [4, 225]. Стосовно класицизму позиції Е. Золя і сучасних йому учених повністю збігаються; відносно ж заперечення романтизму – французький письменник пропонував оригінальну модель інтерпретації суперечливих стосунків між романтизмом і натуралізмом, оскільки весь драматизм тих жорстких суперечностей він "пропустив" через власну душу: "...Я назвав фундаторами сучасної літератури Дідро і Руссо, ...я зробив це..., щоб показати, що натуралізм і романтизм обидва відходять від одного й того ж пункту – від протесту проти класичного канону. Тільки одразу ж після своєї обопільної перемоги над класицизмом романтики і натуралісти стали суперниками" [5]. Отже, О. Оніщенко робить висновок: "Е. Золя доводить, що протилежність руху романтизму і натуралізму була зумовлена логікою еволюції, на шляху якої природно виникають розбіжності" [3, 147].

Яскравим свідченням цієї боротьби в Італії є полемічний виступ Л. Стеккетті (псевдонім Оліно Гверріні) у книзі "Нова полеміка" (1878). Стеккетті спростовує закид критиків щодо аморальності веристів. Він вважає, що показ реального життя нікого не може образити, тому що прагнення зображувати правду в мистецтві перетворилося на головну тенденцію нової епохи.

У суперечці про натуралізм, яка розгорнулася в італійській культурі в 1870-ті роки, італійці не завжди сприймали його адекватно теорії представників французьких натуралістів. Верга вважав реалізм першою і необхідною умовою твору мистецтва, підкреслюючи, що реалізм для нього означав спостереження і зображення дійсності: що найточніше вдасться письменнику передати безпосереднє враження від живої реальності, тим твір мистецтва вийде об'єктивнішим, а отже, буде правдивим і завжди прекрасним. Вважаючи Золя "великим майстром сучасного роману", Капуана і Верга, проте, побоювалися, що його зайва увага до теорії може зашкодити жвавості розповіді. Верга зауважував, що завдання письменника полягає в тому, щоб показати персонаж, а не пояснювати його. З теорії і творчості Золя італійці сприйняли те, що відповідало їхнім філософським і естетичним шуканням, і це полегшило процес створення теорії веризму.

Капуана ставив Вергу нарівні із Золя за те, що книги італійського письменника так само "пахнуть народом", як і "Пастка". Твори Верги, відзначав Капуана, свідчать про те, що італійська література пройшла великий шлях від "молока і меду Каркано до чорного хліба Верги".

Але Верга і Капуана на відміну від Золя не надавали великого значення фізіології, їх майже не цікавила проблема спадковості. Набагато більшу роль вони відводили умовам життя широких верств населення (особливо важким у Південній Італії), розуміючи, що якраз соціальне середовище здійснює визначальний вплив на людину.

Вимога максимальної об'єктивності привела веристів до нового розуміння тенденційності. Вони вважали, що об'єктивна оцінка повинна полягати в правдивому показі дійсності та у відмові від будь-якого втручання автора у розповідь.

Веризм почався з нарису, замальовки з натури – жанру, запозиченого письменниками з живопису, який відповідав вимозі об'єктивного вивчення дійсності. У такому нарисі ("боцетто") в стислій формі описувалася якась особиста подія або давалася психологічна замальовка людської вдачі. "Нарис" повинен містити в собі факт або "людський документ", що, на думку веристів, своєю жорсткою правдою більше бере за душу, ніж будь-яка вигадана історія.

Веристи віддавали перевагу малим формам: новелі, повісті. Веристська новела відрізнялася стислістю, не мала цікавої інтриги, драматичної композиції і трагічної розв'язки. У творчості веристів був і роман. Але він як правило складався з описів окремих картин життя або, так би мовити, монтувався з цілої серії нарисів і замальовок з натури. Капуана вважав роман найжиттєздатнішою формою нового мистецтва, "справжнім епосом, єдино можливою епопеєю сучасного буття" і намагався знайти його начала вже у представників літератури Відродження. Гостре почуття реальності і то-

чне зображення життя у них були, на думку Капуани, тими реалістичними традиціями, на які могли опертися веристи. "Праотцем" нового італійського роману Капуана вважав "Декамерон" Боккаччо, в якому "всі паростки сучасного мистецтва готові були розпуститися". Від "Декамерона" Капуана намітив чітку реалістичну традицію до "Заручених" Мандзони, а від них – до веристських творів. Кращий веристський роман Верги "Сім'я Малаволья" Капуана ставить вище романів Золя, вважаючи, що Верга досяг вищого ступеня знеособленості – ідеалу сучасного мистецтва.

У романі "Сім'я Малаволья" Верга продовжує почате в новелах дослідження царини села, прагнучи проникнути в суть тих суспільних і моральних зрушень, що відбуваються в ній під натиском формування капіталістичних відносин селян, показавши історію збагачення, руйнування і невинного розпаду сім'ї рибалки. У романі "Мастро дон Джезуальдо" романіст старанно досліджує механізм буржуазного успіху і морального зубожіння представника іншого середовища – чорнороба Джезуальдо, який зумів стати багатим власником у роки Рисорджименто.

Сам Верга в своїх уявленнях про причини процесів, що відбуваються в суспільстві, був фаталістом, схильним вважати бідування людей наслідком боротьби за виживання, яка споконвіку продовжується в природі, – боротьби, де сильний перемагає слабкого. Ця філософія відбилася в деяких його новелах і романах. Але сильною стороною творчості Верги була непохитна правдивість і співчуття простим людям. Це дозволило йому створити вражаючу картину суспільної кривди в об'єднаній Італії.

Луїджі Капуана (1839–1915) – теоретик і визнаний провідник веристського напрямку в італійській літературі, вважав що не політика, а наука зможе сприяти людському і соціальному прогресу. Під наукою він мав на увазі сучасний позитивізм, що спирається на природознавство та еволюційну теорію. І. Тен та Ч. Дарвін стали для нього вчителями: і як письменник, і як літературний критик він прагнув будувати свою художню творчість і теорію літератури за аналогією з науковим дослідженням. В своїх статтях про театр він веде боротьбу з романтичною драмою Рисорджименто, утверджуючи на італійській сцені актуальну тематику та протиставляючи історичній трагедії сучасну комедію. Більшість романів і новел веристів пройняті гумором, іронією та сатирою.

Л. Капуану захоплювало й інше завдання: у всіх подробицях показати складний взаємозв'язок чинників соціального і фізіологічного порядку, які формують внутрішній світ окремої особистості, її психологічний склад і навіть всю її долю: роман "Джачінта" (1879), серія новел "Жіночі профілі" (1877) і збірка оповідань "Селянки" (1894). У передмові до новели "Жіночі профілі" письменник говорить, що почуття і пристрасті його персонажів та їхнє достовірне зображення покликані створювати у читача відчуття правди. Новели являють собою психологічні портрети різних жінок. Капуана вивчає жіночу психологію у взаємодії з фізіологією, пояснюючи пориви душі імпульсами плоти. Роман Капуани "Джачінта" з присвятою Емілію Золя став першим веристським романом в італійській літературі. Капуана вирішив піддати аналізу пристрасть без романтичного ореолу: "Вивчити пристрасть щирю, хоча і дивну, навіть патологічну", тобто досліджувати пристрасть у зв'язку з фізіологією. В Італії в цей час розвивається експериментальна й "фізіологічна психологія", яка вивчає психіку залежно від життя всього організму. Капуана також звертається до "фізіологічної психології", що допомагає йому пояснити вчинки і дії його героїні. Пристрасть цієї жінки є не тільки природною потребою любові, але й відбиває своєрідність її фізичного та духовного складу. Почуття Джачінти складне і багатогранне, воно динамічно розвивається і змінюється. Любов, що зробилася для героїні сенсом життя, не тільки дає їй щастя, але і стає причиною катастрофи. Психологія Джачінти детермінована не тільки фізіологією, але й оточенням. Середовище в романі – це сім'я, а також усе провінційне місто, в якому розгортається дія роману.

Створюючи веристський роман, Капуана і Верга значне місце відводили мові. Капуана вважав, що й у мові повинен бути дотриманий принцип знеособленості. В цій сфері новатором був Верга. В Італії, що пізно завершила своє національне об'єднання, широкі народні маси говорили на діалектах. Але писати на діалекті означало для Верги звукувати коло читачів, а змусити простих людей говорити літературною мовою – передбачало порушення правди життя. Інтуїція художника підказала Верзі інший шлях: "Розплавити бронзу літературної мови в завжди свіжій формі діалекту", піти на синтаксичні вольності, щоб зробити опис народного життя більш точним і правдивим. За допомоги свого таланту та засобів літературної мови Верга спромігся передати своєрідність побутової народної мови.

Помітний внесок в розвиток і утвердження веризму зробив і Федеріко Де Роберто (1861–1927). Його літературний успіх пов'язаний з романом "Віце-короли" (1894) – хронікою сімейства сицилійських князів. Суворо, не жаліючи сатиричні фарби, зображує тут Де Роберто сицилійську знать, простежуючи симптоми неухильної психічної і моральної деградації родового сімейного клану.

З веризмом пов'язаний найбільш плідний період у творчості неаполітанської журналістки і письменниці Матільди Серао (1856–1927) та творчий злет флорентійського новеліста Ренато Фучіні (1843–1921). Зокрема, в таких творах, як "Черевко Неаполя" (1884), "Життя і пригоди Ріккардо Джоана" (1886), "Країна достатку" (1890) та в багатьох інших романах і нарисах 80–90-х років М. Серао створила серії точних і динамічних замальовок неаполітанських нетрів, де докладно виписані картини злиднів, поневірянь, принижень, в яких минає життя бідноти. В той же час Р. Фучіні (збірка "Безсонні ночі Нери" (1883); "На відкритому повітрі" (1897); "У тосканському селі" (1908)) захоплено, з теплим почуттям розповідає кумедні і смутні випадки з повсякденного життя тосканських селян, любовно відтворюючи образне народне мовлення.

Паралельно з магістральною веристською проблематикою в італійській реалістичній прозі 70–80-х років XIX ст. існувала лінія іншого плану, подана психологічним романом з яскраво вираженою етичною спрямованістю; тут зберігалася традиція прози ломбардського моралістичного романтизму. Так, у міланського романіста Еміліо Де Маркі (1851–1901) веристська конкретність у замальовці народного середовища і поглиблений психологічний аналіз сполучаються з моральним повчанням і романтичною мелодраматичністю ("Капелюх священика" (1888)).

Моральна проблематика пронизує і прозу Едмондо Де Амічіса (1846–1908): для нього характерні веристське тяжіння до нарису (в цьому жанрі він написав "Життя військових" (1863), "Новели" (1872) та численні книги про подорожі), а також схильність до зображення цілісних людських характерів і в той же час сентиментально-дидактична проповідь християнських та цивільних чеснот. Показово, що все це відрізняє і головний прозаїчний твір Де Амічіса 80-х років – "шкільну повість" "Серце" (1886), яка принесла йому світову популярність і визнання.

Слід визнати, що в 90-х роках італійський роман через надмірний психологізм та натуралізм наближається до світської моделі цього жанру, поступово втягується у декаданс, а принципи веризму поступово розмиваються.

Приймаючи основні положення натуралістичної теорії Е. Золя – об'єктивність, науковість, неупередженість, – Капуана, Верга та інші італійські мислителі іноді вкладали в ці поняття інший зміст, ніж їхні французькі побратими. Веристи критично поставилися до захоплень Е. Золя науковими доктринами, позаяк вважали, що зайва увага до теорії може порушити принцип "знеособленості" і зашкодити жвавості розповіді. Своє завдання вони вбачали в створенні життєвого образу, а не у поясненні його за допомогою теорії. Своєрідне розуміння співвідношення "фактичної правди" і вимислу, ролі творчої уяви у створенні художнього образу, сенсу науковості творчості, погляд на роман як на всеосяжний жанр сучасної літератури, а не тільки як на "наукове" дослідження дійсності – усе це говорять про оригінальність естетичних поглядів веристів.

Веристи правдиво показали образ сучасної їм Італії, усе ще роздрібненої, незважаючи на офіційне об'єднання, з її феодальними пережитками, відсталістю, нещастям і злиднями. Романісти і новелісти Верга і Капуана, Фучіні і Серао, Де Роберто, Де Маркі та інші з численного покоління веристів успішно досліджували світ людини з народу: факти і "випадки", зібрані в складених ними "людських документах", при всій їхній зовнішній безпристрасності містили чітко вловимий і відчутний для сучасників критичний, викривальний пафос.

Веризм виходив з принципу "безособової" розповіді, але в реальній художній практиці зображення простих людей у веристському творі відверто сповнене демократизмом, гуманістичною думкою, у ньому відчувається співпереживання автора зі своїми героями.

Веризм у другій половині XIX ст. був найвизначнішим явищем в художньому житті країни, що дало Італії цілу плеяду самобутніх літераторів.

У поезії веризм вживається в набагато ширшому змісті, ніж це було в прозі. До поетів-веристів справедливо відносять Стеккетті, Бойто, а інколи і усю школу Кардуччі. Низку поетів-регіоналістів також можна вважати веристами: Чезаре Паскарелла, Сальваторе ді Джакомо, який пише на неаполітанському діалекті. Ч. Паскарелла, користуючись римським діалектом, дає картини з життя емігрантів-переселенців у надзвичайно вдало зроблених "вінках сонетів". Нарешті поезія соціального протесту Ади Негрі значною мірою зазнала впливу школи Кардуччі та ідей веристського напрямку.

Основні ідеї веризму знайшли своє вираження і в оперному мистецтві. У 90-ті роки XIX ст. утвердився і оперний веризм, який відкрив нову славетну сторінку в історії італійського музичного театру. Всесвітньо відомими представниками веристського напрямку стали композитори П. Маскані, Р. Леонкавалло, У. Джорджано, Дж. Пуччіні.

Гуманізм оперного веризму в основному визначався ідеями веристської літератури. Розвиваючи творчі шукання теоретиків веризму Верги і Капуани, композитори-веристи створили особливий

тип опери-новели, заснованої на життєво достовірному сюжеті, з драматичною любовною колізією та гостротою людських пристрастей. Вони вивели на оперну сцену простих людей: селянську бідноту, вуличних комедіантів, голодних мешканців міських нетрів, представників убогої артистичної богемі.

У пошуках сюжетів для своїх опер композитори зверталися до новел і діалектних п'єс Вергі, С. Ді Джакомо та інших письменників-веристів. Деякі драматурги-веристи, зокрема, Луїджі Ілліка (1857–1919) та Джузеппе Джакоза (1847–1906) були авторами лібрето багатьох веристських опер.

На тлі широкої гами італійської музичної творчості веристська опера відрізняється характерними особливостями: демократизмом, гострою напруженістю і сконцентрованою дією, емоційною виразністю і драматичною експресивністю музичної мови, правдивістю в зображенні людських відчуттів, своєрідністю мелодизованих речитативів, яскравою видовищністю.

Одним з основоположників веризму в музичному театрі був П'єтро Москані (1863–1945). Першим і одним з кращих зразків веристської оперної драматургії вважається його одноактна опера "Сільська честь" (1890).

До основоположників оперного веризму належав і Руджеро Леонкавалло (1858–1919), світову славу якому принесла опера "Паяци" (1892). Пролог опери (монолог комедіанта Тоніо) – це своєрідний веристський маніфест, вираз авторського "кредо" композитора: показ життя без прикрас, зображення драм простих, звичайних людей. Паяц Каніо – найтиповіший герой веристської оперної літератури, наділений почуттям людської гідності і сильними пристрастями, охоплений глибоким стражданням, коли переживає велике особисте горе. Для "Паяців" характерний органічний зв'язок з традиціями народного, майданного театру. Мелодійним багатством і ефектною театральністю відрізняються й інші опери Леонкавалло.

Широковідомим представником веризму був Умберто Джордано (1867–1948), а в числі перших веристських музичних творів стала саме його опера "Малавіта" (написана за драмою Сальваторе Ді Джакомо "Обітниця" (1892)). У ній розкривається драма, що відбувається в середовищі неаполітанської каморри. "Малавіта", як і інша опера Джордано "Місяць Марії" (також нав'язана однойменною п'єсою С. Ді Джакомо (1910)), відрізняється глибоким гуманізмом, співчуттям до бідного люду неаполітанських передмість, реалістичним зображенням смутку цих людей, контрастним драматизмом характерів, виразною мелодійною мовою, вдалою інтерпретацією неаполітанських наспівів і танцювальних ритмів, оригінальною оркестровкою. Світове визнання принесла композитору історико-романтична опера "Андре Шеньє" (1896), в якій повною мірою виявився драматичний темперамент Джордано.

Джакомо Пуччіні (1858–1924), найвідоміший італійський композитор після Верді, розвивав реалістичні принципи національного оперного мистецтва. Популярність композитору принесли опери "Манон Леско" (1893) і особливо "Богема" (1896), саме вони зробили Пуччіні визначним представником веризму. В своїх кращих творах Пуччіні постав передусім як художник-гуманіст, який щиро і психологічно правдиво малює душевний світ своїх героїв, а також чудовий знавець сцени і талановитий оперний драматург, театральні шукання якого відзначаються сміливістю і новаторством, прагненням розширити межі оперного мистецтва, наблизивши його до реального життя і звільнивши від умовних трафаретних канонів. Драматичний пафос, натхненний ліризм, яскраво емоційний, гнучкий і вільний аріозно-мелодійний стиль кращих творів Пуччіні втілює гуманістичну суть італійської класичної опери з її незмінною спрямованістю до людини.

Ідейне новаторство в творчості Вергі і Капуани, які втілили теоретичні принципи веризму, створило тривку традицію в розвитку нового напрямку в італійській культурі другої половини XIX ст. Веристська новела, роман і опера стали панівними жанрами в мистецтві. Шляхом Вергі і Капуани пішло багато письменників, вихідців з різних провінцій Італії. Твори Серао, Деледди, Де Амїчіса, а також таких письменників як Р. Фучіні, Д. Чамполі, С. Ді Джакомо, С. Фаріна, котрих зазвичай називають молодшими веристами, свідчить про розмаїтість творчих позицій і художніх методів в італійському мистецтві кінця XIX ст. Для цих авторів характерним є звертання до реальної дійсності, гуманістичне прагнення знайти в простих людях високі духовні цінності. Веристська література була надзвичайно важливою віхою в історії італійської культури. Завдяки справжній демократичності та глибокій пошані до людини і до правди веристи впродовж декількох десятиліть всією своєю діяльністю сприяли культурному і національному об'єднанню країни.

Отже, веризм кінця XIX ст. мав яскраво виражений гуманістичний характер. Спираючись на засади позитивізму, веристи звертаються до життєвої правди та об'єктивного висвітлення дійсності. Веризм сформував плеяду видатних митців (Дж. Верга, К. Доссі, Л. Капуана та ін.), які відтворили правдивий образ сучасної їм Італії, а традиції веризму збагатили італійську поезію, прозу і драму, живопис і музику, відбивши новий зміст італійської дійсності, місце особистості в ній та нові гуманістичні пошуки.

Література:

1. Левчук Л. Т. Західноєвропейська естетика ХХ століття : навч. посібник / Л. Т. Левчук. – К. : Либідь, 1997. – 224 с.
2. Капуана Л. Новеллы / Л. Капуана // Итальянские новеллы (1860—1914) ; вступ. ст. Б. Г. Реизова. – М.-Л. : Художественная литература, 1960. – 728 с.
3. Оніщенко О. І. Художня творчість у контексті гуманітарного знання : моногр. / О. І. Оніщенко. – К. : Освіта, 2001. – 179 с.
4. Эстетика : словарь / под общ. ред. А. А. Беляева и др. – М. : Политиздат, 1989. – 447 с.
5. Золя Э. Натурализм в театре [Электронный ресурс] / Э. Золя Режим доступа : http://www.philol.msu.ru/~forlit/Pages/Biblioteka_Zola_Naturalisme.htm

УДК 316. 61

Вовкун Василь Володимирович,
кандидат культурології,
Народний артист України

МАСОВА КУЛЬТУРА ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

У статті висвітлено актуальні історіософські та філософсько-культурологічні проблеми співвідношення теоретичної та методологічної парадигми культури та маскультури початку ХХІ ст., формування творчої особистості та індивідуальності в цих умовах, а також аналізується залежність ціннісно-сміслового змісту й творча спрямованість сучасного культурно-інформаційного простору України. Окреслено національні пріоритети в галузі культури і мистецтва, шляхи й тенденції розвитку новітніх напрямів і течій. Також публікація присвячена висвітленню основних культурно-історичних типів людської особистості, що були характерними для послідовно змінюючих одна одну історичних епох.

Ключові слова: *Національна культура, творча особистість, сучасна українська культура та маскультура, феномен культури, гуманітарна методологія, культурна ідентичність, культурологічна свідомість, українська культурологічна думка.*

In the work reflection the actual of philosophical and culturalical of the problem's for the correlation the personality and the individuality, analyse the dependence of the social-cultural and the spiritual quality of the personality from the type of social the community, to which the her belong to. In this article scrutinire ways and tendencies person develop in different circumstances cultural-history epochs. Also, the work to dedicate reflection of the principal the cultural and the historical from the type for the humane of the personality, which were characteristic for the consistent modification one and the same the historical of the epoch's.

Keywords: *National cultural, creative personality, individuality, modern cultural musical historiografical, fenomen cultural, Nation create, cultural create, Ukrainian culturalogos.*

В умовах розвитку постмодерного суспільства початку ХХІ ст. особливо важливим стає зв'язок між теорією культури і маскультури, де пріоритетним напрямком дослідження є формування особистості як історико-культурного феномену. Враховуючи теоретичні і методологічні наслідки у дослідженні історії культури і маскультури, виникає нагальна потреба проаналізувати їхні впливи на явища самоорганізації та самоідентифікації, які становлять найважливішу рису сучасного буття та культурно-історичного часопростору.

Аналіз особистості як культурно-історичного феномену є важливим у розумінні процесу та механізмів зародження, формування й розвитку особистості у зв'язку зі зміною конкретних культурно-історичних форм існування людства. Бачення та усвідомлення закономірностей цього процесу створює методологічні підґрунтя для прогнозування напрямків, шляхів та особливостей розвитку людини як особистості в сучасних та майбутніх культурно-історичних умовах [1, 7–9; 2, 3–6]. У поясненні особистості як культурно-історичного феномену відомим є діалог двох вітчизняних вчених: культуролога Л. Баткіна та історика А. Гуревича – стосовно підходів до розгляду історичного процесу розвитку особистості [13, 45–49]. Л. Баткін представляє культурологічний підхід у вивченні особистості, А. Гуревич – соціально-

94
K90

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

№ 1

2011

118528

КУЛЬТУРА І СУЧАСНІСТЬ

А Л Ь М А Н А Х

Заснований у 1999 р.
Виходить двічі на рік

Маріупольський
державний університет
АБОНЕМЕНТ наукової
та художньої літератури
м. Маріуполь

OK

Київ
Маріупольський
державний університет
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
м. Маріуполь

УДК 050:(008+7)

Культура і Сучасність : альманах. – К. : Міленіум, 2011. – № 1. – 236 с.

У запропонованому альманасі "Культура і Сучасність" Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв висвітлюються актуальні питання філософії, культурології, мистецтвознавства.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх, хто прагне отримати ґрунтовні знання теоретичного і прикладного характеру.

15-00

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Бітасєв В.А., д.філос.н., професор, член-кор. НАМ України (*голова редколегії, головний редактор*); *Афанасьєв Ю.Л.*, д.філос.н., професор (*заст. голови редколегії*); *Грица С.Й.*, д.мист., професор; *Єсипенко Р.М.*, д.і.н., професор; *Левчук Л.Т.*, д.філос.н., професор; *Надольний І.Ф.*, д.філос.н., професор; *Немкович О.М.*, д.мист., с.н.с.; *Ржевська М.Ю.*, д.мист., доцент; *Романенкова Ю.В.*, д.мист., доцент; *Рудич Ф.М.*, д.філос.н., професор; *Ручка А.О.*, д.філос.н., професор; *Сабадаш Ю.С.*, д.культурол., доцент; *Сіверс В.А.*, д.філос.н., професор; *Суїменко Є.І.*, д.філос.н., професор соц.; *Терещенко А.К.*, д.мист., професор, член-кор. НАМ України; *Уланова С.І.*, д.філос.н., професор; *Федорук О.К.*, д.мист., професор, академік НАМ України; *Шкляр Л.Є.*, д.політ.н., професор; *Шульгіна В.Д.*, д.мист., професор; *Горенко Л.І.*, к.мист., с.н.с. (*відповідальний секретар*).

Затверджено:

*постановою президії ВАК України від 10.03.2010 р. № 1-05/2
як фахове видання з мистецтвознавства,
постановою президії ВАК України від 16.12.2009 р. № 1-05/6
як фахове видання з філософських наук,
постановою президії ВАК України від 10.03.2010 р. № 1-05/2
як фахове видання з культурології.*

Рекомендовано до друку Вченою радою НАКККіМ
протокол № 5 від 31 травня 2011 р.

**Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
За точність викладених фактів відповідальність несе автор**

Свідоцтво: КВ № 3809 від 10.06.1999

© Національна академія керівних
кадрів культури і мистецтв, 2011
© О.А. Гаврищук, дизайн, 2011
© Видавництво "Міленіум", 2011